

De gemeentelijke watertaken

Bestuurlijk kompas voor wethouders

DE GEMEENTELIJKE WATERTAKEN

Stichting RIONED is de koepelorganisatie voor stedelijk waterbeheer in Nederland.

Wij zetten ons in voor goede zorg voor afvalwater, hemelwater en grondwater in steden en dorpen.

Stichting RIONED ondersteunt gemeenten, waterschappen, bedrijven en kennisinstellingen met kennis, standaarden en praktijkgerichte informatie. We brengen partijen bij elkaar rond actuele opgaven zoals klimaatadaptatie, vervanging van infrastructuur, data, assetmanagement en personele schaarste.

Stichting RIONED wordt gesteund door vrijwel alle gemeenten in Nederland en heeft daardoor een breed draagvlak in het gemeentelijk waterbeheer. Ook waterschappen, provincies, ministeries, adviesbureaus, aannemers, leveranciers en onderwijsinstellingen ondersteunen ons.

Voor meer informatie: www.stichtingrioned.nl

Beste bestuurder,

Waterbeheer: op het eerste gezicht lijkt dat vooral een technisch onderwerp dat gaat over bijvoorbeeld buizen, grondwaterstanden, overstorten en riolen. Maar stedelijk waterbeheer is meer dan dat. Het is een belangrijke bestuurlijke opgave.

Het raakt namelijk aan gezondheid, veiligheid, leefbaarheid, wonen, klimaatadaptatie, ruimtelijke ordening, openbare ruimte, financiën en dienstverlening voor inwoners. verouderde riolering, stijgende kosten, volle straten, een drukke ondergrond en steeds hogere verwachtingen van inwoners en bedrijven. Het gaat over de vraag hoe een gemeente omgaat met hevige buien, droge zomers, hitte, verouderde riolering, stijgende kosten, volle straten, een drukke ondergrond en steeds hogere verwachtingen van inwoners en bedrijven. Het is een onderwerp voor de lange termijn: de infrastructuur gaat lang mee en vergt grote investeringen. De keuzes die nu gemaakt worden, hebben langdurig effect voor de toekomst en doen ertoe.

Een wethouder hoeft niet elk technisch detail te kennen. Wel is het belangrijk om inzicht te hebben in de keuzes die op tafel liggen. Hoeveel water op straat vindt de gemeente acceptabel en hoe vaak mag dat gebeuren? Welke risico's zijn te groot? Welke eisen stelt de gemeente aan nieuwbouw? Wat verwacht de gemeente van inwoners en bedrijven op hun eigen terrein? Hoe wordt de riool- en waterzorgheffing ingezet? Hoe worden de grote investeringen gefinancierd? En hoe wordt de gemeenteraad meegenomen in keuzes die grote gevolgen hebben voor de bescherming van de leefomgeving en de portemonnee van inwoners?

Dit bestuurlijke kompas helpt u als wethouder om grip te krijgen op stedelijk waterbeheer. Het bestaat uit drie onderdelen:

- Een introductie in de gemeentelijke watertaken
- Het bredere verband van samenwerking in de Nederlandse watersector
- Bestuurlijke keuzes en de positie van de gemeenteraad

Als oud-wethouder en nu directeur van Stichting RIONED hoop ik nieuwe én ervaren bestuurders te inspireren en enthousiasmeren voor dit boeiende en veelomvattende onderwerp.

Hilde Niezen

Directeur-bestuurder Stichting RIONED

INHOUD

3 Voorwoord

5 Een introductie in de gemeentelijke watertaken

- 5 Hemelwater, grondwater, afvalwater
- 5 De afvalwaterketen: basis voor volksgezondheid
- 6 Regenwater: van afvoeren naar vasthouden en benutten
- 7 Grondwater: niet te hoog en niet te laag
- 8 Klimaatverandering: een nieuwe balans
- 8 Data en monitoring: sturen op feiten

9 Samenwerking in de Nederlandse watersector

- 9 Nederland waterland: gedeelde verantwoordelijkheid
- 10 DPRA: het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie
- 11 Samenwerking in de waterketen:
van kraan tot zuivering
- 12 Waterkwaliteit als gezamenlijke opgave

13 Bestuurlijke keuzes en de positie van de raad

- 13 Sturen via de omgevingsvisie:
welke gemeente willen we zijn?
- 14 Sturen via het water- en rioleringsprogramma:
doelen, tempo en middelen
- 15 Sturen via het omgevingsplan: regels voor
nieuwbouw, bestaande stad en particulier terrein
- 16 Sturen via de riool- en waterzorgheffing:
verantwoord investeren
- 17 Effectief besturen vraagt een integrale aanpak
- 17 De raad goed positioneren

Een introductie in de gemeentelijke watertaken

Hemelwater, grondwater, afvalwater

De gemeentelijke watertaken zijn vastgelegd in artikel 2.16, eerste lid, onder a, van de Omgevingswet:

- **Artikel 2.16, eerste lid, onder a, onderdeel 1:**

De gemeente heeft een taak voor het doelmatig inzamelen, transporteren en verwerken van afvloeiend **hemelwater**. Daarbij geldt dat de perceeleigenaar in eerste instantie zelf verantwoordelijk is, tenzij die het hemelwater redelijkerwijs niet zelf kan verwerken in de bodem of kan afvoeren naar oppervlaktewater.

- **Artikel 2.16, eerste lid, onder a, onderdeel 2:**

De gemeente treft in de openbare ruimte maatregelen om structurele nadelige gevolgen van een te hoge of te lage **grondwaterstand** zoveel mogelijk te voorkomen of te beperken. Dat geldt voor zover de maatregelen doelmatig zijn en de verantwoordelijkheid niet bij waterschap, provincie of het Rijk ligt.

- **Artikel 2.16, eerste lid, onder a, onderdeel 3:**

De gemeente zorgt voor de inzameling en het transport van **stedelijk afvalwater**. Dit vormt de basis voor de gemeentelijke rioleringstaak en de zorg voor een goed functionerende afvalwaterketen.

Samen vormen deze drie onderdelen de kern van de gemeentelijke watertaken in het stedelijk gebied: afvalwater afvoeren, hemelwater (regen, sneeuw en hagel) doelmatig verwerken en grondwaterproblemen waar mogelijk in de openbare ruimte beperken.

De gemeente beheert daarvoor ondergrondse voorzieningen, zoals riolen, putten, pompen en gemalen. Maar ook bovengrondse voorzieningen worden steeds belangrijker. Denk aan goten, wadi's, verlaagde groenvakken, waterpleinen, bermen, parken, vijvers en straten die tijdelijk water kunnen bergen.

De afvalwaterketen: basis voor volksgezondheid

De riolering is een van de belangrijkste voorzieningen voor de volksgezondheid. Doordat afvalwater wordt afgevoerd en gezuiverd, komen mensen niet of nauwelijks in contact met ziekteverwekkers uit bijvoorbeeld ontlasting en ander vuil water.

Vrijwel ieder gebouw in Nederland kan afvalwater via het riool kwijt. De eigenaar is verantwoordelijk voor de riolering in het gebouw en op het eigen terrein. De gemeente is verantwoordelijk voor de inzameling en het transport vanaf de perceelgrens naar de zuivering. Dan neemt het waterschap de verantwoordelijkheid over en wordt het afvalwater gezuiverd.

Goed gebruik van het riool is belangrijk. Het riool is bedoeld voor de drie p's: poep, plas en (toilet)papier. Vet, olie, doekjes, medicijnen, verf, chemisch afval en vaste materialen horen er niet in. Verkeerd gebruik kan leiden tot verstoppingen, schade, extra kosten en nadelige gevolgen voor de waterkwaliteit en het milieu.

Regenwater: van afvoeren naar vasthouden en benutten

De gemeente moet zich doelmatig inzetten om te voorkomen dat er schade ontstaat door wateroverlast. Daarbij accepteren we dat niet alle schade kan worden voorkomen bij extreem weer en dat er soms tijdelijk water op straat kan staan.

Regenwater was lange tijd vooral iets wat zo snel mogelijk moest worden afgevoerd en samen met het vuile water naar de zuivering werd vervoerd in een gemengde riolering.

Deze aanpak heeft drie nadelen:

- Relatief schoon regenwater wordt vies en moet ook gezuiverd worden
- Bij hevige regen kan de riolering de hoeveelheid water niet aan en vindt er een overstorting plaats: een lozing van ongezuiverd afvalwater in het oppervlaktewater

- Het regenwater zou beter benut kunnen worden als zoetwaterbuffer

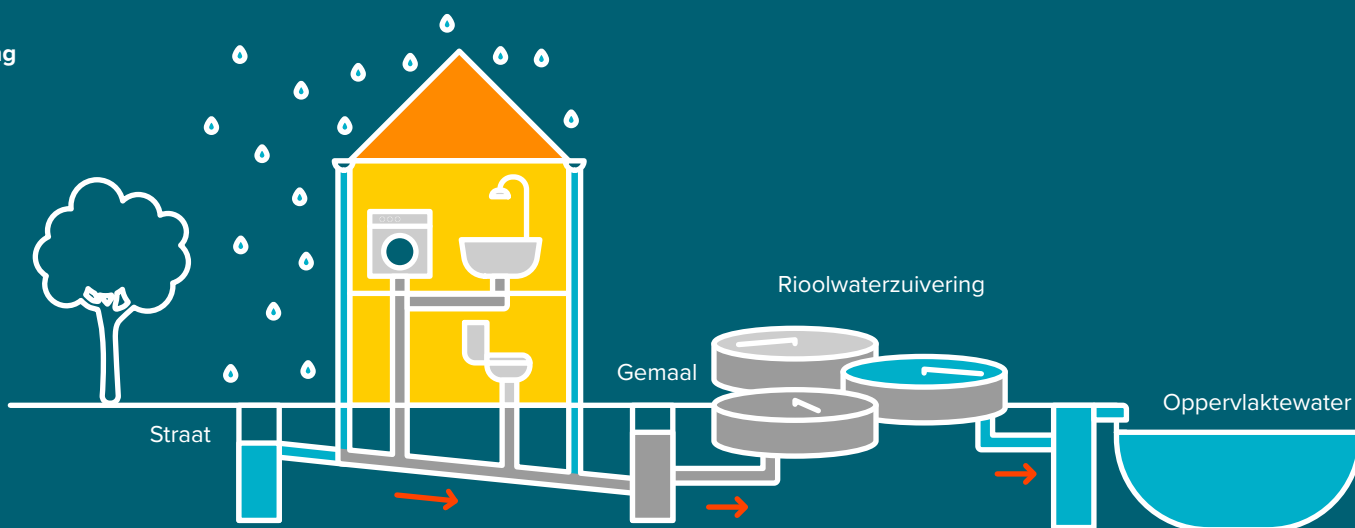
Gemengde riolering wordt daarom bij nieuwbouw al jaren niet meer aangelegd. In plaats daarvan wordt alleen vies water naar de zuivering gebracht. Voor schoon regenwater kan gekozen worden voor infiltratie in de bodem of lozing in het oppervlaktewater. Dat wordt gescheiden riolering of 'afkoppelen' genoemd. Bij de vervanging van een oude gemengde riolering wordt het regenwater vaak afgekoppeld.

Soms is de afweging ingewikkeld. Regenwater stroomt over straten en parkeerplaatsen en neemt dan vaak verontreiniging mee, zoals olie, rubberdeeltjes, hondenpoep en zwerfvuil, met nadelige gevolgen voor de bodem- of waterkwaliteit. Foutaansluitingen op ondergrondse hemelwaterleidingen kunnen bovendien leiden tot vuilwater in sloten en

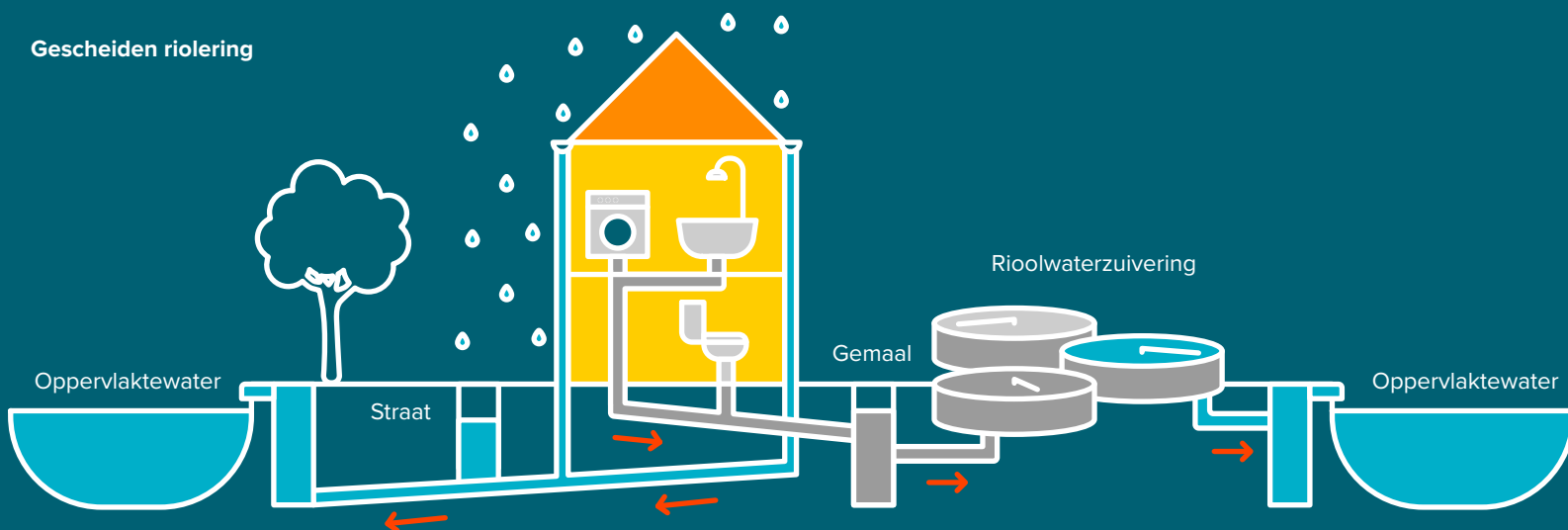
vijvers. Daarom kan afkoppelen geen doel op zich zijn, en moet er per situatie gekeken worden wat de beste bestemming is voor het regenwater.

Regenwater dat op particulier terrein valt, hoeft niet vanzelfsprekend door de gemeente te worden verwerkt. Inwoners en bedrijven zijn geen toeschouwers. Zij bezitten een groot deel van de ruimte: daken, tuinen, opritten, bedrijfsterreinen, parkeerplaatsen en gebouwen. Hun keuzes hebben direct invloed op water. De gemeente kan veel bereiken door bewoners en bedrijven handelingsperspectief te geven. Niet alleen vertellen wat niet mag, maar laten zien wat wel kan. Hiervoor is een breed scala aan landelijke programma's en voorbeelden beschikbaar. Gemeenten kunnen dus stimuleren, maar ook juridisch borgen via het omgevingsplan.

Gemengde riolering

Gescheiden riolering

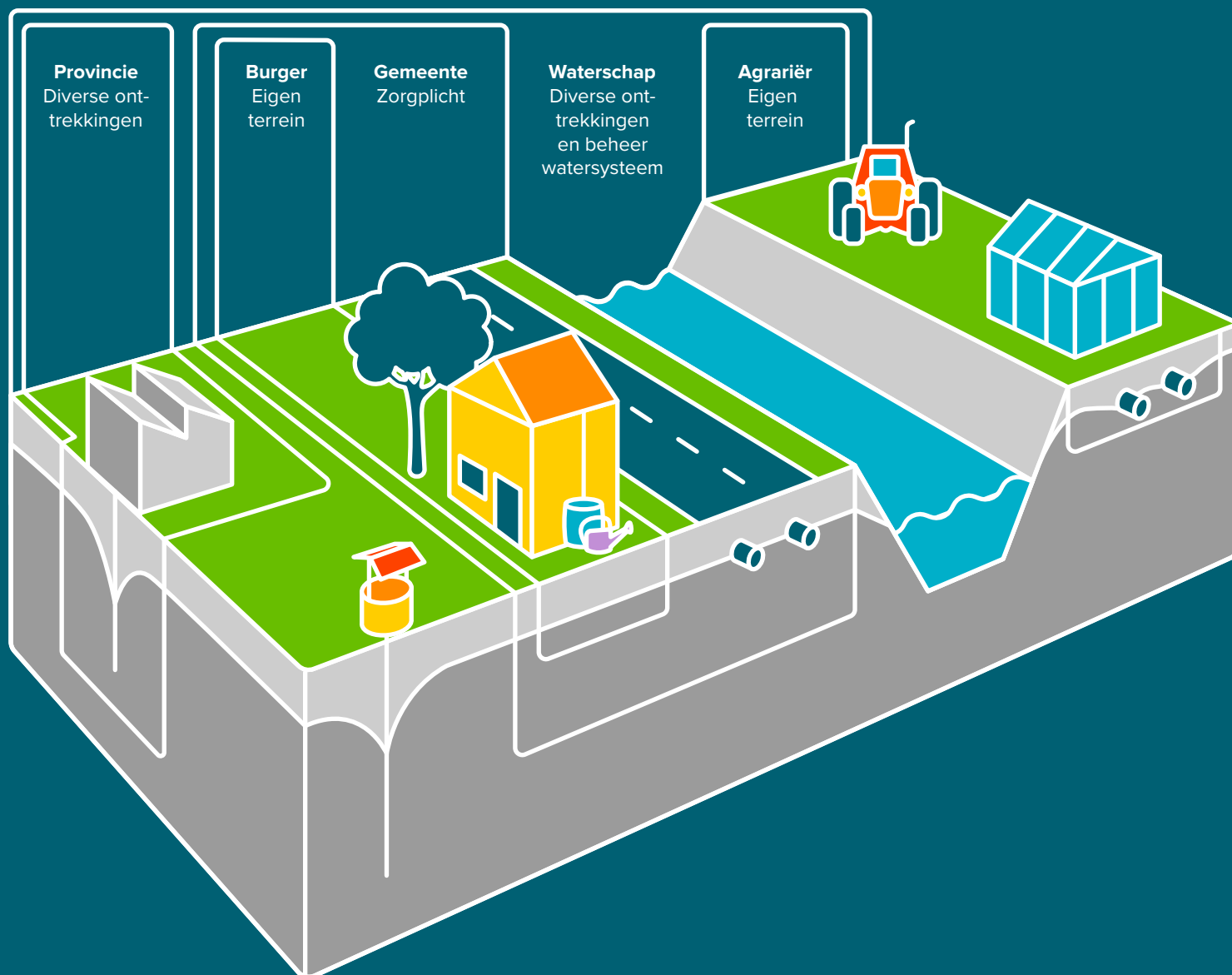
Grondwater: niet te hoog en niet te laag

Grondwater is minder zichtbaar dan regenwater, maar de gevolgen kunnen groot zijn. Te hoge grondwaterstanden kunnen leiden tot natte kelders, vochtige kruipruimten, schimmel, schade aan vloeren en verzakkingen van wegen. Te lage grondwaterstanden kunnen gevolgen hebben voor funderingen, groen, natuur en bodemdaling.

De grondwatertaak betekent niet dat de gemeente alle problemen moet oplossen of alle schade moet vergoeden. Grondwaterproblemen hebben vaak meerdere oorzaken en de verantwoordelijkheden zijn verdeeld over gemeenten, particulieren, waterbeheerders, provincies en grondwateronttrekkende bedrijven. Een eigenaar is in beginsel verantwoordelijk voor de bouwkundige staat van het eigen gebouw. Een woning moet aan de bovenkant, zijkant en onderkant voldoende waterdicht zijn. De gemeente heeft geen algemene plicht om iedere natte kelder of droge tuin op te lossen.

De gemeente moet wel maatregelen nemen in de openbare ruimte tegen structureel nadelige gevolgen van de grondwaterstand. Maar

alleen als het treffen van die maatregelen doelmatig is en niet tot de taak behoort van het waterschap, de provincie of het Rijk. Het is goed om bij deze afweging contact op te nemen met het waterschap. Vooral in laaggelegen delen van Nederland met slappe bodems is dit een belangrijk en bestuurlijk gevoelig onderwerp dat ook voor de gemeente zelf zorgt voor extra kosten door schade aan riolen en wegen. Inwoners ervaren schade aan huis of tuin als zeer persoonlijk. Tegelijkertijd zijn oorzaak en verantwoordelijkheid niet altijd eenvoudig vast te stellen, en kan de gemeente niet altijd iets doen. Via het Kenniscentrum Bodemdaling en Funderingen kan de gemeente kennis en ervaringen uitwisselen.

Klimaatverandering: een nieuwe balans

Hevige buien komen vaker voor, droge perioden duren langer en hitte neemt toe. Bij hevige regen is ruimte nodig om water tijdelijk op te vangen. Bij droogte is juist water nodig om bomen, groen en grondwater op peil te houden. Bij hitte zorgen bomen en planten voor verkoeling, maar zij hebben daarvoor water nodig. Meer groen zonder aandacht voor waterbeschikbaarheid kan dus problemen geven. In hooggelegen gebieden is droogte moeilijk op te lossen met wateraanvoer. In hellende gebieden is wateroverlast bijzonder complex: het water ontziet de hooggelegen delen en treft juist de laaggelegen delen en flessenhalzen in de afvoer.

De stad als spons is een veel gehanteerd beeld. Regenwater wordt niet direct afgevoerd, maar zoveel mogelijk vastgehouden waar het valt. Het zakt in de bodem, voedt het grondwater en

is beschikbaar in droge perioden. Maar dat kan niet overal.

Bodemtype, grondwaterstand, hoogteligging, ruimtegebruik en bestaande bebouwing bepalen wat mogelijk is. In nieuwbouw en herinrichting kunnen gemeenten veel sturen. Daar kan ruimte worden gereserveerd voor waterberging, groen, schaduw, infiltratie en veilige bouwpeilen. Achteraf aanpassen is veel duurder en ingewikkelder.

De landelijke maatlat voor een groene klimaatadaptieve gebouwde omgeving helpt om klimaatadaptief bouwen concreter te maken.

De maatlat richt zich onder meer op wateroverlast, droogte, hitte, bodemdaling, biodiversiteit en gevolgbepierking bij overstromingen.

Voor gemeenten is dit een hulpmiddel om eisen en ambities voor nieuwbouw en gebiedsontwikkeling scherper te formuleren.

Data en monitoring: sturen op feiten

De Monitor gemeentelijke watertaken van Stichting RIONED geeft periodiek een landelijk beeld van de uitvoering van de gemeentelijke watertaken. De monitor laat zien hoe gemeenten ervoor staan. Het gaat onder meer over voorzieningen, klimaatadaptatie, beheer en onderhoud, financiën, personele capaciteit, databeheer en waterkwaliteit.

De Monitor gemeentelijke watertaken 2024

laat zien dat het gemeentelijk waterbeheer onder druk staat. Jaarlijks gaat er voor heel Nederland 1,9 miljard euro in om. Klimaatverandering, personeelstekorten, stijgende kosten en de vervangingsopgave maken het werk steeds complexer. De monitor laat zien welke ontwikkelingen landelijk spelen

en helpt om de eigen gemeente daarmee te vergelijken. Daarvoor kunnen gemeenten een eigen online dashboard raadplegen. In 2028 verschijnt er een nieuwe monitor.

Om de monitor te kunnen invullen, moet de basisinformatie bij alle gemeenten op orde zijn: Waar liggen de riolen? Hoe oud zijn ze? Wat is de toestand? Waar komen meldingen vandaan? Welke wijken zijn gevoelig voor wateroverlast? Waar zijn grondwaterproblemen? Welke gemalen zijn kwetsbaar? Welke maatregelen werken goed? Data-gestuurd werken wordt steeds belangrijker, en helpt om geld en inzet beter te prioriteren.

Monitor gemeentelijke watertaken 2024

Werk aan de winkel

Samenwerking in de Nederlandse watersector

Nederland waterland: gedeelde verantwoordelijkheid

Waterbeheer in Nederland is nooit het werk van één overheid. Gemeenten, waterschappen, provincies, het Rijk, drinkwaterbedrijven, omgevingsdiensten, veiligheidsregio's, inwoners en bedrijven hebben allemaal een rol.

De gemeente

De gemeente staat het dichtst bij de leefomgeving van inwoners. Zij beheert de openbare ruimte, maakt ruimtelijke plannen, verleent vergunningen, stelt regels in het omgevingsplan en onderhoudt de gemeentelijke voorzieningen voor afvalwater, hemelwater en grondwater.

De gemeente is daarmee de regisseur van stedelijk water in de bebouwde omgeving.

Die regierol wordt belangrijker. Niet omdat de gemeente alles zelf moet doen, maar omdat veel opgaven samenkomen in dezelfde straat: rioolvervanging, wegonderhoud, vergroening, klimaatadaptatie, woningbouw, energietransitie, mobiliteit en leefbaarheid.

Als de gemeente die samenhang niet organiseert, gebeurt het versnipperd en kunnen belangen ondergesneeuwd raken. Dan gaat de straat meerdere keren open, worden kansen gemist en stijgen de kosten.

Het waterschap

Het waterschap beheert het regionale watersysteem en zuivert het afvalwater. Het zorgt voor waterveiligheid achter de dijken, voldoende water, schoon water en de werking van rioolwaterzuiveringen.

Voor gemeenten is het waterschap een natuurlijke partner. De gemeentelijke riolering en het watersysteem van het waterschap hangen nauw samen. Wat de gemeente doet met regenwater,

afkoppelen en overstorten heeft effect op oppervlaktewater en zuivering. Wat het waterschap doet met peilbeheer, waterkwaliteit en zuivering heeft effect op de stad.

Goede samenwerking begint vroeg. Niet pas als een plan klaar is, maar bij de start van gebiedsontwikkeling, herinrichting of klimaatadaptatie.

Onder de Omgevingswet is die samenwerking extra belangrijk. Waterbelangen moeten vroeg worden meegenomen in ruimtelijke besluiten. Dat vraagt om meer dan een formele toets. Het vraagt om een gezamenlijk gesprek over ruimte, risico's, waterkwaliteit, beheer en kosten.

De provincie

De provincie heeft een rol in regionaal waterbeleid, ruimtelijke ordening, grondwater, natuur, toezicht en de samenhang tussen gemeentelijke en waterschapsopgaven. Provincies kunnen richting geven aan hoe water en bodem worden meegewogen in ruimtelijke ontwikkelingen. Provincies zijn ook verantwoordelijk voor het diepere grondwater en voor zwemwater.

De rijksoverheid

Het Rijk stelt nationale kaders, wetgeving en programma's vast. Denk aan de Omgevingswet, het Deltaprogramma, de Kaderrichtlijn Water, de Nationale Adaptatiestrategie, waterveiligheid, klimaatadaptatie en nationale investeringsprogramma's. Het Rijk beheert ook de rijkswateren zoals zeeën, grote rivieren en het IJsselmeer.

DPRA: het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie

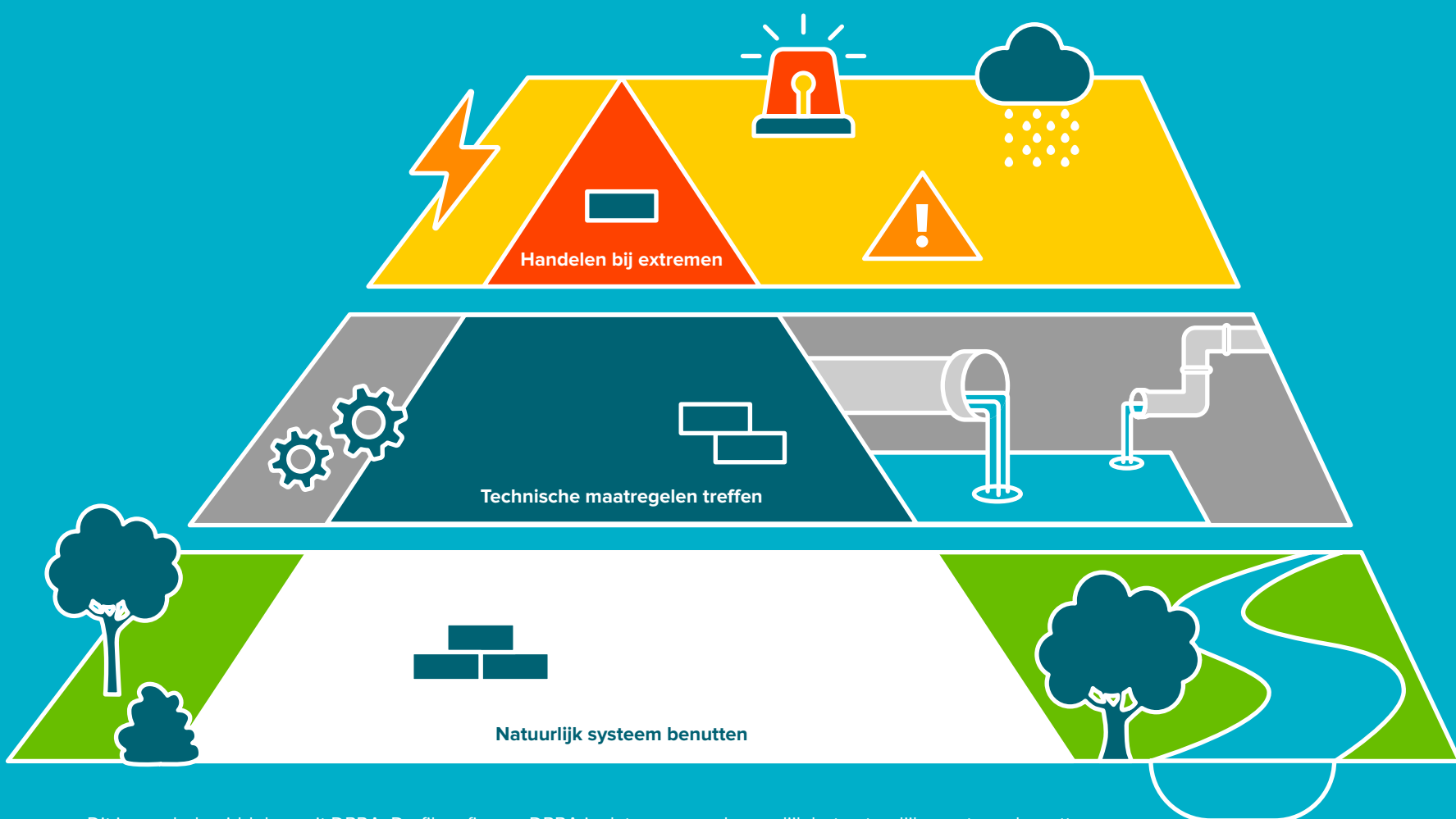
Het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie, vaak afgekort als DPRA, is de gezamenlijke aanpak van Nederlandse overheden om Nederland klimaatbestendig en waterrobuust in te richten. Voor gemeenten is DPRA belangrijk omdat het helpt om klimaatadaptatie systematisch aan te pakken in samenwerking met andere gemeenten en waterschappen. Hiervoor zijn in Nederland 42 zogenoemde werkregio's waarin alle gemeenten zijn vertegenwoordigd, zowel ambtelijk als bestuurlijk.

De aanpak vanuit de werkregio's bestaat uit drie stappen.

- Met de **stresstest** brengt de gemeente in beeld waar kwetsbaarheden zitten bij extreme neerslag, hitte, droogte en overstromingen.
- In de **risicodialoog** bespreekt de gemeente de uitkomsten met partners, inwoners, bedrijven en andere belanghebbenden en weegt af of er risico's zijn die moeten worden aangepakt.
- In de **uitvoeringsagenda** vertaalt de gemeente de uitkomsten naar maatregelen, planning, kosten en verantwoordelijkheden

In 2021 heeft de Rijksoverheid met de Impulsregeling Klimaatadaptatie cofinanciering ter beschikking gesteld aan de werkregio's. Deze regeling is inmiddels afgelopen. Het is nog niet bekend of er in de toekomst nieuwe rijks gelden komen.

Vanaf 2025 loopt een nieuwe cyclus van stresstesten, risicodialogen en uitvoeringsagenda's. Dat betekent dat gemeenten hun eerdere analyses actualiseren en opnieuw het gesprek voeren over risico's en maatregelen. Dat is nodig, omdat klimaatkennis, ruimtelijke ontwikkelingen en lokale ervaringen veranderen.

Dit is een hulpmiddel vanuit DPRA. De filosofie van DPRA is dat we zo veel mogelijk het natuurlijke systeem benutten.

Samenwerking in de waterketen: van kraan tot zuivering

De waterketen bestaat uit drinkwater, riolering en rioolwaterzuivering. Drinkwaterbedrijven leveren schoon drinkwater. Inwoners en bedrijven gebruiken dat water. Daarna komt het als afvalwater in het gemeentelijk riool. De gemeente transporteert het naar een rioolwaterzuivering. Het waterschap zuivert het water en loost het gezuiverde water op oppervlaktewater.

In 2011 hebben de verantwoordelijke koepelorganisaties in het Bestuursakkoord Water afgesproken te gaan samenwerken in 49 samenwerkingsregio's (niet te verwarren met de 42 DPRA-werkregio's).

Door deze samenwerking is flink bespaard op de beheerkosten en zijn problematische overstorten aangepakt.

Gemeenten, waterschappen en drinkwaterbedrijven werken nog steeds samen in de waterketen. Zij delen gegevens, stemmen investeringen af, onderzoeken mogelijkheden voor waterbesparing en hergebruik, en kijken samen naar de aanpak van medicijnresten, industriële stoffen en andere microverontreinigingen.

Drinkwaterbedrijven zijn daarin een belangrijke partner. Zij hebben belang bij voldoende

schoon water als bron voor drinkwater. Die bronnen staan op veel plekken onder druk door verontreiniging en periodes van droogte.

In Europa is de Richtlijn Stedelijk Afvalwater vernieuwd. Hierin staan nieuwe eisen op het gebied van zuivering, energiegebruik en inzameling. Die staan de komende jaren zeker op de agenda.

Van kraan tot zuivering: wie is verantwoordelijk?

1. Kraan

Drinkwaterbedrijf

2. Huishoudens en bedrijven

Inwoner/bedrijf

3. Gemeentelijk riool

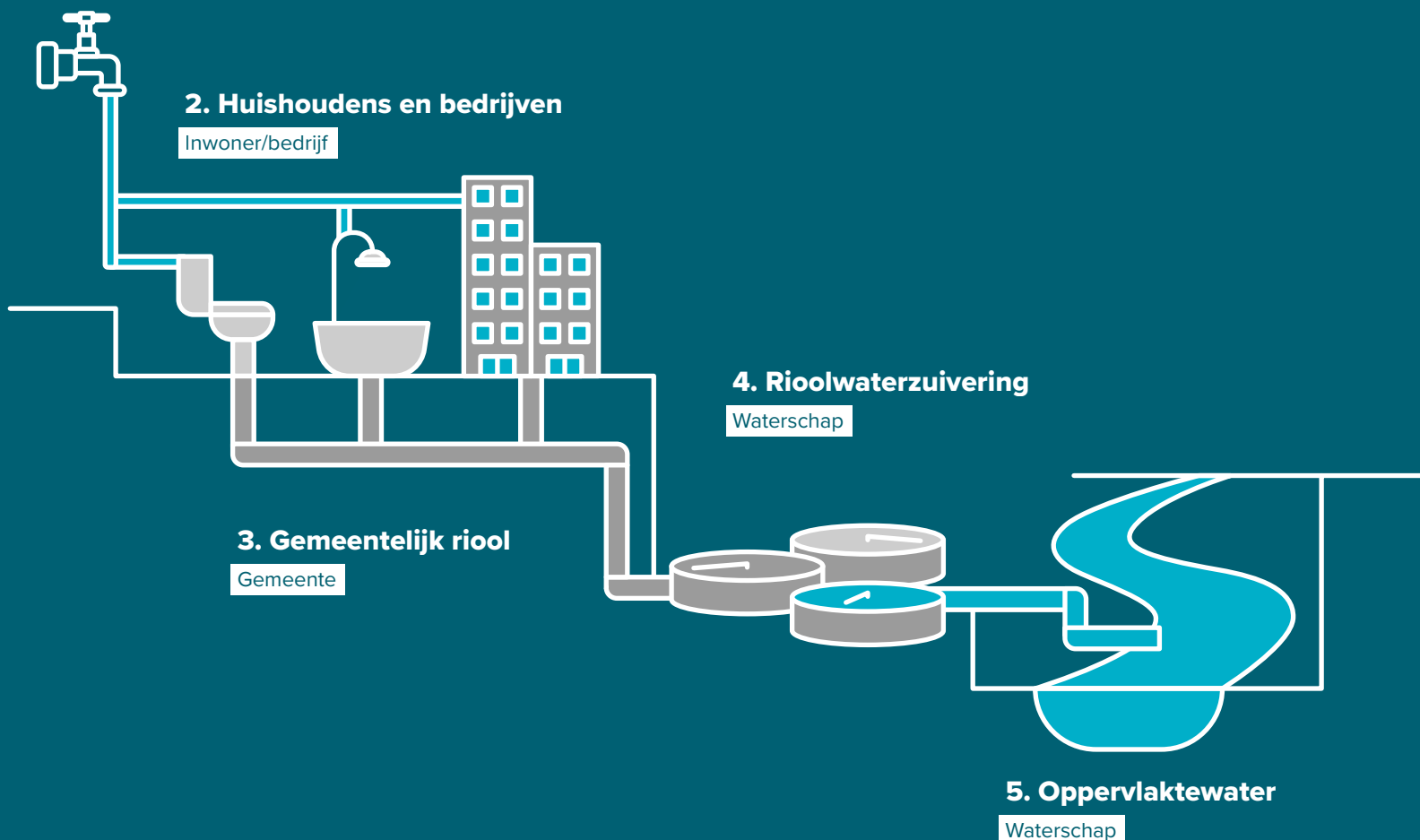
Gemeente

4. Rioolwaterzuivering

Waterschap

5. Oppervlaktewater

Waterschap

Waterkwaliteit als gezamenlijke opgave

Water in de stad wordt steeds belangrijker voor de kwaliteit van de leefomgeving. Vijvers, sloten, grachten en singels zorgen voor verkoeling, biodiversiteit, beleving en ruimtelijke kwaliteit. In warme zomers gebruiken inwoners dit water steeds vaker om te spelen, te suppen of af te koelen, ook als het niet als zwemwater is bedoeld.

Waterkwaliteit is een van de grote opgaven in Nederland, zeker ook buiten de stad. De Europese Kaderrichtlijn Water vraagt om een flinke verbetering. In Nederland is sprake van verschillende emissies in het oppervlaktewater vanuit landbouw, de atmosfeer, industrie en ook de waterketen. Steeds meer aandacht gaat uit naar stoffen die in kleine hoeveelheden grote effecten kunnen hebben. Denk aan medicijnresten, PFAS, bestrijdingsmiddelen, microplastics en industriële stoffen.

Medicijnresten komen in het afvalwater terecht doordat mensen medicijnen gebruiken en werkzame stoffen via urine en ontlasting uitscheiden. Dat water gaat via het riool naar de rioolwaterzuivering. Een deel van de stoffen wordt daar verwijderd, maar niet alles.

Bij (bedrijfs)lozingen op de riolering zijn vergunningverlening, toezicht en handhaving belangrijk. Bedrijven mogen niet zomaar stoffen lozen die het riool, de zuivering of het milieu schaden. In de praktijk is dit ingewikkeld, omdat kennis en capaciteit bij gemeenten en omgevingsdiensten beperkt kunnen zijn. Goede samenwerking en voldoende middelen zijn belangrijk.

Minder vervuiling begint vaak bij de bron. Wat niet in het riool, de straatkolk of de sloot terecht komt, hoeft later ook niet te worden verwijderd.

Gemeenten kunnen bijdragen door:

- Foutaansluitingen op hemelwaterriolen op te sporen
- Lozingen op de riolering samen met de omgevingsdienst beter te beheersen
- Inwoners te informeren over goed rioolgebruik
- Bij herinrichting vervuilende afstroming te beperken
- Samen met het waterschap overstorten te beoordelen

Bestuurlijke keuzes en de positie van de raad

Sturen via de omgevingsvisie: welke gemeente willen we zijn?

De omgevingsvisie is het instrument voor de lange termijn. Hierin beschrijft de gemeente hoe zij de fysieke leefomgeving wil ontwikkelen. Voor stedelijk waterbeheer gaat het dan niet om details, maar om richting.

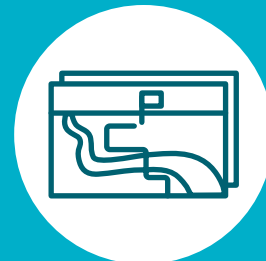
De belangrijkste bestuurlijke vraag is: welke gemeente willen we zijn in een veranderend klimaat? Wil de gemeente vooral problemen oplossen als ze zich voordoen? Of wil zij vooruitwerken aan een klimaatbestendige, gezonde en groene leefomgeving? Wordt water vooral gezien als technische randvoorwaarde, of als sturend principe bij ruimtelijke ontwikkeling?

Voor de raad is de omgevingsvisie het moment om richting te geven en ambities te kiezen. Een duidelijke omgevingsvisie helpt later bij lastige keuzes. Als de gemeente in haar visie heeft vastgelegd dat water en bodem sturend zijn, dan moet dat ook doorwerken in bouwplannen, herinrichting en investeringen.

In de omgevingsvisie kunnen keuzes worden vastgelegd over:

- Water en bodem als basis voor ruimtelijke ontwikkeling
- Het beperken van schade door hevige neerslag en droogte
- Het versterken van groen en blauw in de openbare ruimte
- Het beschermen van kwetsbare functies en vitale infrastructuur
- De verdeling van verantwoordelijkheden tussen gemeente, inwoners en bedrijven
- De koppeling tussen water, woningbouw, gezondheid, biodiversiteit en leefbaarheid

STRATEGISCH

Omgevingsvisie:

Welke langetermijn-ambities hebben we voor water, bodem, klimaat en leefbaarheid?

Sturen via het water- en rioleringsprogramma: doelen, tempo en middelen

Het water- en rioleringsprogramma vertaalt de lange termijn naar een uitvoerbare aanpak. Hierin beschrijft de gemeente hoe zij invulling geeft aan de zorgplichten voor vuilwater, hemelwater en grondwater. Ook staat erin welke maatregelen nodig zijn, wanneer die worden uitgevoerd en welke middelen daarvoor nodig zijn.

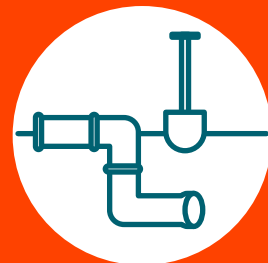
Het is niet verplicht om een water- en rioleringsplan te maken, maar het is wel verstandig. Dit programma is bestuurlijk belangrijk omdat hier keuzes concreet worden. De gemeente kan niet alles tegelijk. Daarom moet zij prioriteren.

Dit programma is een belangrijk sturingsinstrument, want het legt de verbinding tussen ambitie en uitvoering. Het maakt duidelijk wat de gemeente doet, waarom zij dat doet en wat dat kost. Een hoge ambitie vraagt om meer middelen en een hoger tempo. Een lage ambitie vraagt dat niet, maar kan het risico op calamiteiten vergroten. Daarom gaat het niet alleen over doelen, maar ook over tempo, geld en uitvoeringskracht.

Belangrijke keuzes in het water- en rioleringsprogramma zijn:

- Welk beschermingsniveau de gemeente nastreeft bij hevige buien
- Waar wateroverlast als eerste wordt aangepakt
- Hoe de gemeente omgaat met droogte en grondwater
- Welk tempo van rioolvervangings nodig en haalbaar is
- Wanneer renovatie, reparatie of vervanging de voorkeur heeft
- Waar afkoppelen zinvol is
- Hoe watermaatregelen worden gekoppeld aan wegonderhoud, groen, woningbouw en energietransitie
- Hoeveel personele capaciteit nodig is
- Welke kosten uit de riool- en waterzorgheffing worden betaald

UITVOERING

Water- en rioleringsprogramma

Welke maatregelen voeren we uit, in welk tempo en met welke middelen?

Sturen via het omgevingsplan: regels voor nieuwbouw, bestaande stad en particulier terrein

Het omgevingsplan bevat de regels voor de fysieke leefomgeving. Hier kan de gemeente vastleggen wat zij zelf doet in de openbare ruimte, en wat zij verwacht van initiatiefnemers, inwoners en bedrijven.

Voor stedelijk waterbeheer is dit belangrijk omdat veel water op particulier terrein valt. Daken, tuinen, opritten, parkeerplaatsen en bedrijfsterreinen bepalen mede hoeveel water naar de openbare ruimte stroomt. De gemeente kan deze opgave niet alleen in de openbare ruimte oplossen.

De bestuurlijke keuze is hoe stevig de gemeente wil sturen. Stimuleren is sympathiek en laagdrempelig, maar bereikt niet iedereen. Verplichten is effectiever, maar dat vraagt om duidelijke regels, communicatie en vooral handhaving.

Voor nieuwbouw kunnen eisen vooraf worden meegenomen en zijn de kosten relatief beter te beheersen. Voor bestaande situaties is vaak meer maatwerk nodig. Niet elke eigenaar kan dezelfde maatregelen nemen en niet elk perceel is geschikt voor infiltratie.

In het omgevingsplan kan de gemeente regels opnemen over bijvoorbeeld:

- Het bergen van regenwater op eigen terrein
- Het voorkomen van foutaansluitingen
- Het gescheiden aanleveren van vuilwater en regenwater
- Bouwpeilen en bescherming tegen wateroverlast
- Het beperken van verharding
- Ruimte voor water en groen bij gebiedsontwikkeling
- Het verwerken van hemelwater bij nieuwbouw en verbouw
- Lozingen op de riolering

REGELS

Omgevingsplan

Welke regels stellen we aan inwoners, bedrijven en initiatiefnemers?

Sturen via de riool- en waterzorgheffing: verantwoord investeren

De riool- en waterzorgheffing is het financiële fundament onder de gemeentelijke watertaken. Inwoners en bedrijven betalen deze heffing jaarlijks. De opbrengsten mogen worden gebruikt voor kosten die samenhangen met de zorgplichten voor afvalwater, hemelwater en grondwater.

Daarmee is de heffing breder dan alleen “het riool”. Ook onderzoek, planvorming, beheer en vervanging kunnen hieruit worden betaald, voor zover ze passen binnen de gemeentelijke watertaken.

Een te lage heffing lijkt aantrekkelijk, maar kan betekenen dat kosten worden doorgeschoven en de gemeente uiteindelijk duurder uit is. Een te hoge heffing zonder duidelijke uitleg is bestuurlijk kwetsbaar.

Daarom is een stabiele, uitlegbare en langjarig onderbouwde heffing belangrijk. De inhoudelijke onderbouwing kan het beste worden vastgelegd in een water- en rioleringsprogramma.

Belangrijke financiële keuzes zijn:

- Welk deel van investeringen direct wordt betaald
- Welk deel wordt geactiveerd en over langere tijd afgeschreven
- Of en hoeveel de gemeente spaart in een voorziening
- Welk tempo van vervanging financieel en personeel haalbaar is
- Hoeveel er nodig is voor klimaatadaptatie
- Hoe kosten eerlijk worden verdeeld over huidige en toekomstige gebruikers
- Hoe de gemeente omgaat met rente, inflatie en stijgende uitvoeringskosten
- Hoe de heffing wordt uitgelegd aan inwoners en bedrijven

GELD

Riool- en waterzorgheffing

Hoe betalen we de opgave eerlijk, stabiel en langjarig?

Effectief besturen vraagt een integrale aanpak

Goed stedelijk waterbeheer vraagt vakmensen. Kennis van de lokale situatie, goed opdrachtgeverschap en voldoende capaciteit zijn essentieel. Dat wordt steeds belangrijker, omdat de opgaven complexer worden.

Veel gemeenten hebben te maken met personeelstekorten, vergrijzing en een veel te kleine arbeidsmarkt. Tegelijkertijd nemen de verwachtingen toe. Gemeenten moeten niet alleen riolen beheren, maar ook werken aan klimaatadaptatie, data, waterkwaliteit, participatie, gebiedsontwikkeling en samenwerking met andere overheden.

Stedelijk waterbeheer raakt meerdere portefeuilles en afdelingen, zoals ruimtelijke ordening, groen, duurzaamheid, mobiliteit, leefbaarheid en gezondheid. Als deze onderdelen los van elkaar

werken, ontstaan gemiste kansen. Een weg wordt vernieuwd zonder waterberging. Een plein wordt heringericht zonder schaduw. Een nieuwbouwplan wordt ontworpen zonder voldoende ruimte voor water en onvoldoende toekomstbestendige beschermingsniveaus. Een riool wordt vervangen zonder koppeling met groen of energietransitie.

Door integraal te programmeren kijkt de gemeente waar plannen samenkomen en bepaalt hoe budgetten, planningen en ambities worden gekoppeld. Dit vraagt bestuurlijke discipline. Integrale projecten zijn vaak ingewikkelder in voorbereiding, maar leveren meer op in uitvoering. De optimale mate van integraliteit vinden is de uitdaging.

Bron: VNG

De raad goed positioneren

De gemeenteraad hoeft niet op de stoel van de rioolbeheerder en de wethouder te zitten. De raad moet wel in positie zijn om politieke keuzes te maken, zoals:

- Welk ambitieniveau kiezen we voor klimaatadaptatie?
- Welke vormen van schade willen we met voorrang voorkomen?
- Hoe verdelen we verantwoordelijkheden tussen gemeente en perceeigenaren?
- Welke eisen stellen we aan nieuwbouw?
- Hoe snel willen we de vervangingsopgave aanpakken?
- Welke stijging van de riool- en waterzorgheffing vinden we uitlegbaar?
- Hoeveel investeren we in data, monitoring en personele capaciteit?
- Hoe koppelen we water aan groen, wegen, wonen en energie?

De wethouder kan de raad in positie brengen door een water- en rioleringsprogramma op te laten stellen en dit ook voor te leggen aan de gemeenteraad. Dit helpt om bij de jaarlijkse vaststelling van de tarieven en de verordening voor de rioolheffing de keuzes goed te onderbouwen.

Stichting RIONED helpt u verder

Stedelijk waterbeheer vraagt om bestuurlijke keuzes die direct raken aan de leefomgeving, de gemeentelijke financiën en de toekomstbestendigheid van steden en dorpen in Nederland. Denk aan keuzes rond wateroverlast, droogte, rioolvervanging, klimaatadaptatie, woningbouw en gezondheid. Stichting RIONED ondersteunt gemeenten bij deze opgaven met onafhankelijke kennis, praktische handreikingen, actuele cijfers en voorbeelden uit de praktijk.

Als wethouder kunt u bij Stichting RIONED terecht met vragen over stedelijk waterbeheer, riolering, klimaatadaptatie, gemeentelijke watertaken en de samenwerking met andere overheden en partners. Wij helpen u aan betrouwbare informatie, brengen kennis uit de sector samen en verwijzen u waar nodig naar relevante experts, instrumenten of praktijkvoorbeelden. Daarmee ondersteunt Stichting RIONED u bij het maken van goed onderbouwde keuzes voor een gezonde, veilige en toekomstbestendige leefomgeving.

Bent u benieuwd hoe het stedelijk waterbeheer in Nederland er nu voorstaat? Bekijk hier de [Monitor Gemeentelijke Watertaken 2024](#). In 2029 komt de volgende monitor uit.

Heeft u een concrete vraag? Neem dan contact op met Stichting RIONED via info@rioned.org. Wij helpen u graag verder.